

V C
2984

2125

25, II.

T 27

2. D. B. E. I.
RECTORE MAGNIFICENTISSIMO,
SERENISSIMO PRINCIPE,
GVILIELMO HENRICO
DVCE SAXONIAE, IVLIACI, CLIVIAE, MONTIVM,
ANGARIAE, GVESPHALIAEQVE, RELIQUA
DE
**STATVS SAXONIAE TEM-
PORE AVGVSTI**

A. O. R. MDCVII. d. Decemb.

PVBLICE DISPVTABIT

SVB PRAESIDIO

M. FRID. GOTTHELF. GOTTERI

ALTENB.

RESPONDENS

GVILIELMVS CHRISTIANVS GEBHARDVS

VVILDVNGA VVALDECKVS

I E N A E
AERE MVLLERIANO.

RECTORI MAGNIFICENTISSIMO
SERRAVALLO PRINCIPIS
GUILIELMO HENRICO
DUCE SAXONIAE, IVLLACI, CLIVIAE, MONTIVM,
ANGARIAE, QVESTHALLAEQVE, BELGVA

DE
STATVS SAXONIAE
PORTE AVGVSTI

LEWIS
MAGNIFICENTISSIMO

Q. D. B. V.

§. I.

Quoniam felix regni status & florens duabus rebus maxime cernitur; quarum vna in perpetuo internarum partium ordine & concordia ponitur: cum certum sit, nullam rempublicam, nisi quae recta, ordinataque sit, quaeque nullo, neque Principis, neque parentium, neque ipsarum legum vitio laboret, aut fundamento suo consistere, aut evanescere, aut spem aliquam diuturnitatis attingere posse: aliam est res apud exterarum nationum opinio, ut hanc eius adspiciant actiones, laudent & admirentur, inque huius amicitia esse velint. Harum rerum amplitudinem & excellentiam superiori iam memoria consecuta esse nobis videtur Saxonia. Namque in iis, quae Regibus propria sunt, & in summis regnis praeclara putantur, suo se tempore AVGVSTVS ostendere poterat, ut non provincias, non ducatus habere, non Princeps, non Elector esse, sed Rex etiam visus fuerit.

§. II.

Non est autem animus, qui tempore, qui rerum gestarum notitia a multis aliis superamur, Augusti praeclaros vitae actus, huiusque illustres decursus calamo prosequi. Quemobrem & haec vitare volumus, & quae satis haecenus dicta sunt, transgredi: nihil enim tam superflue, tamque vacanter diceretur, quam huius Principis exponere vitam. Multi enim sunt, & fuerunt, qui de eodem, quem nos attingimus, Augusto tractantes, se potius ad domestica eius negotia retulerunt: inque his praestantissimos viros, longeque in historia principes occupatos fuisse, deprehendimus. Nos autem, his licet impares, Saxonicae tunc temporis domus cum aliis Europae Regibus copulationes rerum, commercia, mutuaque horum studia pensitabimus. Idque Peiferi, Consil. Saxon. Epistolarum, publico nomine scriptarum, iamque sub praelo sudantium, inducti argumento: quae lucem rebus Saxoniae allaturae, & aliam ab hac dissertatione accepturae sunt.

§. III.

Exordiendum autem est caput, ab IMPERATORE, Romano Germanico, & ita adficiendum, ut perspicui ab initio possit rerum consequentium excellentia. Summum vero id, ad quod sermo redit, positum est in I. G. Layrizii iudicio, (a) secundum quod tanta Augusti fuit auctoritas, ut tres potentissimi Caesares secretissima quaeque consilia cum eo agitauerint resque suas

---

(a) Genealog Palm-Wald. (b) Laurentius Peccenstein. Fam. Wittek.

suas confociauerint. Maximilianus (b) enim II. fraternitatis nomen cum Augusto vsurpans, (c) eumque filio suo Rudolpho vt patrem venerandum ante oculos ponens; & Augustus vicissim beneuolentiam sibi, (d) Pragae cum Ferdinandi liberis liberaliter educato, nauatam, vt paternam glorians, quid fecerunt aliud scriptu dignum, nisi quod de summo vtriusque amore dicendi materiam nobis reliquerint? Innutritus nimirum in Caesaris manibus est. Vidit enim Saxonia duos potissimum Principes, qui educati sunt in gremiis Imperatorum. Namque & noster Augustus, & ante haec tempora Thimo Ditterici filius (e) in Caesaris Henrici IV. aula, omnes pene adolescentiae annos consumsit, inque oculis Imperatoris fuit. Neque, quod ad Augustum attinet, dissentit C. S. Schurtzleischius, (f) Historicorum nostra aetate princeps, *Augustus, inquit, oculus Imperii dictus est, qui Ferdinando I. rectissime consuluit, & diuinis in rempublicam Germanicam meritis eluxit, ac reuera Saxoniae suae Augustus fuit: neque a Ferdinandi I. excessu refrixit amor; sed summa potius studia, atque officia mutua, inter Maximilianum II. Caesarem, & Augustum conseruata sunt, ac tanta inter illos familiaritas contracta, vt Maximilianus Augustum in fratris loco haberet, & Maximiliano vita functo, Rudolphus eum veneraretur vt patrem.*

(c) Sigismund. von Bircken Sächf. Helden-Saal. (e) Joh. Georg. Wilckii Sächf. Nepos. (e) Laur. Peccenstein. Fam. Wittek. & Albin. Stammbuch. (f) Vid. Dissert. de Friderico III.

Atque hoc idem Hubertus Languetus suis ad Augustum, aliosque viros, scriptis (g) probat epistolis. Namque tunc illi, quorum studia, vitaque omnis in Imperatoris dignitate amplificanda versabatur, a commodis Caesari ex Augusti amicitia prouenturis adeo non recesserant, vt Langueti potius literas & fidem in suspicionem adducerent, timerentque, efficere suis epistolis Languetum velle, vt arcta inter Imperatorem & Electorem amicitia disrumperetur, & huius animus ab Imperatoris abstraheretur. Inde in epistola ad Iennitium de hisce calumniis deplorat, valdeque conqueritur, Caesareos id periniquo pati animo, & ponere aduersas se odia in pernitiem itura.

§. V.

Itaque Augusti suasu in Germania & susceptae & confectae saepe res sunt, nonnunquam etiam intermissae: erat enim, teste Thuano, arbiter imperii, erat Germaniae moderator, erat lumen & oculus regni. Neque etiam aliud ex decreto in comitiis Augustanis (h) MDLXVI, omnium consensu dato, ducere possumus. Quem in finem bis etiam gesit vicariatum Imperii, cum scilicet Ferdinandus & Maximilianus rebus humanis eximerentur. (i)

§. VI.

Verum in tanta rerum multitudine consuetudo imitan-

(g) Epist. Languet. ab Ludov. edita, p. 197. & 266. (h) El. Reusnerus Geneal. Famil. Wittek. (i) Laur. Peccenstein. Fam. Wittek. Isr. Clauderi Stemma Saxonicum.

imitanda epulantium est, qui in conuiuio opipare parato de omnibus aliquid decerpunt atque delibant, in domestico autem famem sitimque, depulsare coguntur. Namque in breui dissertatione cuncta illorum consilia, vsus, negotia commemorare, dementis esset; ex hisce vero Imperatoribus aliquod momentum addere, prudentioris est; eoque magis, quo Augustus tres fere Imperatores prospera fortuna emensus est, & ad gloriam suam longissimum aeuum peregit.

§. VII.

Valuisse autem Augustum auctoritate & gratia, apud Ferdinandum, vel hoc nobis persuadet: cum scilicet Imperator Viennae discedens, anno MDLVII. Pragam veniret, & ibi cum Augusto coniunctionem (k) regni Bohemici in posteros, omneque aeuum duraturam inire cogitaret: ab Electore in hoc proposito non confirmatus modo est; sed propius ad Saxonicae domus utilitatem traductus; ita quidem, vt in foederis societatem Io. Fridericus, Io. Gvilhelmus, & Io. Fridericus iunior adsumti fuerint. Quae deinceps copulatio animorumque coagmentatio sicut ex parte etiam ante Augustum inchoata; ita sequente tempore confirmata est.

§. VIII.

Et qui fuerit Imperatoris in Augustum animus, licet ex his suspicari. Neque enim putauit Ferdinandus haec tantum, quae quaerat Elector, benigna manu concedere; ideo, quod rogans saepe modestia sua, multo.

(k) Mulleri Annales, anno 1557.

multoque silentio salute minus felix esse soleat. Itaque Caesar tanquam aliis non sit erepturus, neque quod haberent, inuisurus, si Augusto id daret, voluit, (l) si forte Io. Fridericus, (cui per Augustum erepta Gotha erat) & Anhaltinorum Principes proles mascula deficeret, vt Saxoniae Elector ad eorum terrarum possessionem perueniret. Exhaurire nobis videmur hunc fauorem, si exemplum ex antiqua Saxoniae historia adducamus aliud, vbi Ditmarus, Ditegrami filius, ob praesidium in oppugnatione Genuae, Henrico Saxoni, (m) deinceps Caesari praestitum huius beneficio ad patrias possessiones peruenit. Neque etiam incommode nominetur Dietericus II. sed ad Augustum redeundum.

§. IX.

Atque hunc adfectum, tanquam a parente ingentum, multisque accessionibus auctum palam fecit Maximilianus II, & memor quidem officiorum, quas Augustus vbique demonstraret, ad omnia iterum paratissimus erat, & vel stomachatus in captiuum Io. Fridericum, vel suppallaturus Augusto, decernebat illi successionem, si forte Io. Gvilielmi filii sine liberis futuri sint. (n) Idem in re Hennebergica fecit, vt si sors tulerit, Augustus in haereditate primus sit, & vbique dignior haberetur. Addebat etiam Augustus industriam, diligentiam, quo prodesse Caesari, quo placere posset. Est enim anno MDLXV. habitus optimus amicus. Tunc scilicet

---

(l) Muller l. c. (m) Peccenst. l. c. (n) Jo. Sebast. Mulleri Annal. des Chur- und Fürstlichen Hauses Sachsen.

scilicet Caesari contentiones quasi perpetuae cum Turca in Hungaria erant, variaque fortuna bellum gerebatur: hic igitur Augustus praesto esse, hic Caesarem laborantem iuuare volebat: proinde duo millia instructissimorum militum, (o) & quidem voluntario motu misit, eorumque virtute cum aliis copulata, sine dubio effecit, vt Turcarum copiae magno detrimento adfectae fuerint.

§. X.

Nouum est hoc, & si vis, aliquanto robustius amicitiae argumentum, si non ex praesidii, non utilitatis, non munerum magnitudine amicitia laudetur; sic quidem, vt quo quisque maximum firmitatis, maximumque opum possideat, ita amicitiae habeat magis, huiusque adpetendum & laudandum esse amorem: & qui habeat minus virium, amicitia minor videatur. Sic auari, sic imprudentes, sic mulierculae amicitias metiuntur. O praeclaram igitur Maximiliani & Augusti amicitiam, quae non ex donationibus & auxiliis; sed mutuo vsu, menteque ipsa iudicatur. Ne vero eorumque procedamus, & id, quod anno MDLXVI. fiebat, attingamus, quo Maximilian. II. Augusto Augustam Vindellicorum ad comitia Imperii venienti ipse cum multis Principibus obuiam procedebat, illud vt odorem amicitiae accipimus, quod Maximilianus Augustum in metropoli sua viderit, primum quidem anno MDLXIV, cum filio: deinde MDLXXV, quatuor filiis, duabus

B filia-

(o) Petr. Albini Stamb, der Sachsen. Sleid. Edit. Germ. Scad.

filiabus, & Regis Hispaniae, Ducisque Sabaudiae legatis, gregibusque amicorum stipatus, ad Augustum accessit. Ibi autem, siue de mentis dulcissimo pabulo, & oblectationibus quaeratur animi, quae creari tam magnis hominibus solent, quaeque semper distinctae sunt ab iis, quae valent ad vulgum pascendum; siue de ratione iucunditatis, qua sensus, corpusque ipsum delinitur, aut haec oblectamenta honesta erant, aut nulla omnino: honesta autem fuisse, negare, hominum esset parum, considerate loquentium. Augustus enim nihil eorum, quae ad hospitium magnificum adornandum, talemque hospitem prolixè tractandum necessaria videbantur, omittebat.

§. XI.

Non verò amicitiae tantum eorum sermonem damus; sed commerciis etiam: proinde illud, quod MDLXVI inter Caesarem, pontificem Romanum, Electorem Palatinum, & Augustum gerebatur, principem locum occupat. Vnum enim est genus hominum adversum infestumque nobis quod res nostra tristis, salutisque prolapsus pascit, quique homines se offerentibus vndecunque rebus, parati compositique sunt, ad nostram, vel vi, vel machinationibus id fiat, euersionem: quorum fraus, nisi DEVS prohibuisset, facere potuisset, vt paternis ob religionem exturbati bonis tabesceremus, & de grauisima ingenuis hominibus seruitutis conditione tacitis conquestionibus quiritaremus. Namque si vnquam de animo pontificiorum erga protestantes; si vnquam de aduerso eorum voto fortunarum nostrarum iudicari potuit; si denique vnquam

quam locus religionem amplificandi ipsis datus est, quo violentia & impetu res suas conficere possent, is profecto hic erat, hoc tempus erat. Tunc autem Imperator ad Comitata Augustana iam venit, acturus ibi de suppetiis contra Turcam, & deinceps etiam de religionis negotio: en! breui nuntius Pontificis praesto est, cui Commendono nomen erat. Quid autem ibi legatum fecisse credis, quid molitum, quibus mandatis missum esse putas? Dici sane non potest, qua violentia, quo furore agere secundum Papae institutum debuisset. Prudentior tamen nuntius ipso impulsante domino fuit. Et quidem res caeteras in illis fluctibus concionum putamus hic esse subeundas, quod semper Papa pro bonis suis non sine impudentia contra reformatos stare, & non raro felix esse solet. In ea tamen expeditione, in qua contra Comitem Palatinum VIIvirum Calvinianorum quidem religioni addictum, agebat, initio omnia prospere gerebantur, euentus tamen restitit. Non vero tam hic, quam Augustus restitit, qui eum auctoritate sua produxit. Et legatus quidem Christophoro Würtembergico, & Wolfgango Boiario Bispontino, infensis contra Palatinum animis, eloquentia comite, Caesarem eo perduxit, vt res Romana superior euaderet, dum habito super hac re consilio, quod Palatinus, tanquam reformatae religioni addictus, minimeque sub pace comprehensus religiosa sua doctrina in Imperio tolerandus non sit, conuocatis principibus, consentientibus plurimis, Palatino denunciatum est, vt Septemuiratu cederet. Ex aduerso Elector Saxoniae Augustus rebus quidem poscentibus suis, dirimere

acrem sententiam, dirimere consilia studebat. Hinc Caesari, hinc in alias partes distractis Principibus obiecit, magnum esse, & neutiquam negligendum opus, tanto principi adspargere dedecus, simulque Germaniam nouis implicare difficultatibus. Quae etiam intercessio tantum valuit, vt rebus infectis Commendonus de scena descenderit. (p)

§. XII.

Augustus, qui ob prudentiam inter Germaniae Principes fere Africanus erat, cum Caesare, reliquisque belli sociis rationes contraxit tunc quidem, quando pax per Mauritium parta, suo labore pleniusque deinceps restauraretur, nostraque omnium laetitia promulgaretur. (q) Quid in hac pace fuerit utilitatis, ex felici euentu aestimari potest. (r) Namque haec pax haud summa videretur, nisi illa concilium Tridentinum, quia repente praecidere non potuit, disuisset, nisi librū Interim antiquasset; (s) opera sunt magni animi, & hic vniū Principis quidem. Quae singula, si vacaret referre, facile ostenderemus, & sapientem tunc Augustum fuisse, & pium: scilicet, quia Turca magnam partem vastauerat Hungariae, extinxerat hominum, in angusti am adduxerat Caesarem Ferdinandum: Augustus nactus hoc tempus magis idoneum, quam vnquam antea, demonstrabat, Caesarem hac pace Germaniae Principes ad auxilia ferenda hortaturum, & contra denegatis
paci

(p) J. A. Thuanus lib. XXXIX. (q) Thuanus l. XVI.

(r) Sylvest. Kundmanni Chron. Saxon. (s) Balthas. Menciū Histor. narratio de VII. Elector.

pacis conditionibus, tantam voluntatum mutationem
 ipsis allaturum, ut periculum esset, fore, ut ex Prin-
 cipum in religione discordia & pugna nouae tragoe-
 diae efficerentur. Mentione igitur & usurpatione,
 tranquillitatis publicae pacis, concordiae, compositionis
 auctor extitit.

§. XIII.

Pontifex Romanus, Gregorius nomine, mutatio-
 nem in calendario adfectabat, Principibusque imperi-
 tabat: quippe qui, tanquam summus omnium rerum,
 arbiter, temporum etiam rationem habere rebatur, &
 Principes, quae optima tempora metiendi ratio esset,
 docebat. Sed quia multum tunc inter mathematicos
 viros agitata res est, omittamus iam hanc quaestionem,
 an Principes sufficientibus rationibus instructi, volun-
 tatem Papae defugerint? Sit igitur nostri studii caput
 narratio, quo nempe animo Caesar Gregorii consilia
 exaudiuerit. Ostendebat autem Imperator, se hoc ad
 Electores delaturum esse negotium: quod etiam fecit,
 & inprimis rem cum Saxoniae Electore communicauit.
 At enim hic Romani Pontificis mentem cognoscens,
 non putabat, hisce mandatis esse obsecundandum. Illas
 Papae literas non domini, sed auctoritatem iniuste ca-
 pessentis esse, aiebat. Videlicet, quod hoc Caesari
 Romano-Germanico turpe esset, atque indignum, &
 summa eius dignitas macula quasi notaretur, qui dare
 leges, non a Pontifice acceptas exequi deberet. Ad-
 debat Augustus incommoda, quae ex hac calendarii
 mutatione extitura essent, qua de re lege M. C. Lun-
 dorpii continuat. Sleidani l. XXII.

Philippus II. HISPANIAE Rex, sine dubitatione multa cum Augusto negotia habuit, quae tamen ad nostram omnia notitiam haud peruenerunt. In his autem forsan primo nominandum id est, ubi difficultatibus belli per Belgium crudeliter faeuientibus, Rex pressus & confectus paene undiquaque vel praesidia belli, vel consilia depromsit. Atque illud quidem elucet ex Epistola Peiferi CVIII. ad Carolum Arragonium ab Augusto data, in qua Augustus consiliis Regi adest optimis, quibus inprimis rationibus bellum sepelire tranquillitatumque Belgium habere possit; idque benignitate & gratia erga subiectos ciues fieri posse, docet, si nimirum inquisitionis Hispanicae legem scisceret, neque amplius antiqua religionis iura & exempla rumperet, & de religione nullas leges proponeret. Namque sine vilo errore diiudicare possumus, Philippum in tutelam harum terrarum Augustum aduocasse: neque dubium est, Elector quin ad id enixe operam nauauerit; sed religio in censum venit. Namque religionem, quae tunc ex undique diffusis tenebris tanquam lux adfulgebat, promouere omni studio cogitabat. Hinc eius auxilia adhortationes ad clementiam sunt, pacis tutissimum instrumentum, exilium inquisitionis. Fauebat quidem Elector Philippi partibus, nec tamen Belgarum utilitates omittendae erant. Ita praeclarum huius nationis, & Saxonicae Domus accepimus vinculum, quod erat Gvilielmi Vranii Ducis cum Mauriti, Augusti fratris filia coniugium. Haec enim copulatio ad eum pertinet splendorem

dorem & libertatem, qua Belgae hodie fruuntur, caputque ante alios populos extollunt. Namque hac lege non insulse dixerim, Belgas suam felicitatem sanguini debere Saxonico, dum ex hoc matrimonio fortissimus Mauritius, incomparabilis Belgicae libertatis adfertor & auctor natus est, qui potentiam Burgundicam in Batavia per parentem oppugnata, variis modis euertere laboravit, & belli reliquias fratri Friderico Henrico conficiendas tradidit.

§. XV.

Animaduertimus saepe regnum GALLIAE, alias florentissimum, amicitiam quaerere Germanorum, & cum belli difficultatibus laborat, in subsidium vocare Germanicam virtutem, inuisam caeteroquin ipsis, nimisque abhorrentem a delicato viuendi usu & inconstanti; sed suo damno sentire, quam nostra ipsis virtus necessaria sit: quod eo magis valet, quo longius ad maiores nostros recedamus, quia nos varium illud & ingenii, & vestimentorum hominum exterorum imitantes, subinde istud occidimus, quod peperit immortalitatis gloriam, & ex quo deducuntur reliqua fortitudinis monumenta. Sed haec videntur a re nostra remotiora. Vitis igitur Galliae Regum & factis exponenda sunt, quae praemisimus. Veniant itaque ostentatores suae gentis, & florentissimi regni, & iam vel ipsi iudicent, quid in regimine Francisci II. Caroli IX. & Henrici III. laudandum sit. Nec vero nos in illum regni Gallici arumnosum, infelicem & miserum statum insultabimus, aut etiam vehementius volitabimus. Non enim Francia bella, non fortitudo, non fata, non vitia enumeranda sunt

sunt; non Germaniae constantia, non dignitas; non denique Saxonia ipsa laudanda; sed negotia Saxoniae, quae cum Galliae regno habuit, exponenda sunt. Officium autem, quod Regi Galliae Augustus praestitit, primum continet in se ad pacem optimis rationibus in eundam adhortationem, & deinceps gratulationem, de matrimonio cum Elisabetha, Imperatoris filia, in eundo. Sed antequam ad id amicitiae monumentum veniamus, quod est propensissimi animi signum, videtur adferendum esse tempus, quod huic negotio datum est. Celebrabantur tunc solennia nuptiarum Io. Casimiri, Comitis Palatii, & Electoris Friderici filii cum Augusti VIIviri prole, Elisabetha, cum de Galliae salute Principes cogitarent. Est autem quoddam, idque semper inter bonos valet, quod decet in nuptiis, quodque cogitatione magis a conuiujs debet quam re, separari. Ut enim potus abesse a cibis non debet; sic epula bonorum coniuncta cum pietate sunt, & iuuandi alios decreto. Haec ita facta esse a principibus, tunc Heidelbergae congregatis, inter quos Augustus multis nominibus primus erat, possumus existimare ex deliberatione legationis in Galliam mittendae. Hic vero, bone DEVS! qua concordia, quo studio, quo consilio in Galliae dignitatem atque salutem consentiunt Principes! Quid vota commemoremus? pari studio armatos esse legatos videmus: quos cum dominorum consensus convocasset, videntur sua sponte in salutem regni Francici, reformataeque religioni addictos esse conuersos. Operae sane pretium est, euoluere Libr. XLVII. I. A. Thuani, qui sua eloquentia cum veritatis studio copu-

pulata, rem egregie commendat. Habebat hoc omnino Rex Galliae ita, vt de hoc Principum Germaniae animo gratias ageret, & excusatione vteretur, si quid aduersi protestantibus accidisset.

§. XVI.

Adornatis igitur nuptiis Parisiensibus, vbi conuiuales fabulae Colinius & religio, cupediae ciborum, hominum dilacerata corpora, potulenta denique cruores nefando modo profusi erant: quibus quidem nuptiis nullas crudeliores vidimus vnquam, nullas audiimus: iussus est Schombergius rem nuntiare Germanis Principibus, & quidem imprimis Saxoni, vt leuaret nimirum facinus Regis, & culpam in partes verteret. (t) Erat autem alia adhuc causa legationis; namque Andinus Poloniae regnum expetebat, inuito quidem Imperatore: huius igitur consilia intervertere legatus debebat. At videte pietatem Augusti. Nam quantacunque etiam prudentia, quantisque argumentis Schombergius caedem excusaret, ille consequi ab Augusto non poterat, vt plenius crederet, hanc rem a Rege ad euertendos reformatae religioni addictos non mandatam, & a Ducibus Guisianis effectui datam fuisse. Cum primum enim Caesaris legatus Dresenam veniret, vt ageret idem pro Ernesto, Maximiliani filio, negotium, & sua auctoritate perficeret, vt Andinus transitu per Germaniam in Poloniae regnum prohiberetur: Schombergius Lipsiam concedebat, ne esset Caesaris auctoritas, quam Regis Galliae apud Augustum maior. A vero hoc

C

tem-

(t) Thuanus l. LV,

tempore rem ex voto non perfecit, imo hoc tantum perfecit, ut Augustum in conuentione cum Caesare ineunda cessabundum redderet. Fama enim, teste Thuano l. c. percrebuerat, Augustum ad Andinum in Poloniam properantem sua parte reprimendum fidem obligasse; & decem millia equitum cum stipendio in quinque mensibus pollicitum esse; fide vicissim a Caesare accepta, si filius Ernestus regno potiretur, fore ut Germaniam, aliasque Borussiae ciuitates, ab Imperio auersas, nec non Liuoniae eam partem, quam Poloni hactenus ita pridem iuris sui fecerant, Germanico Imperio restituat. Quare hic quidem legati Gallici labor ad infirmandum foedus valuit.

§. XVII.

Monlucius autem, alius Regis Galliae legatus inque causa Polonica facile primus, compositis quam optime pro Andino in Polonia rebus, comitatum per Germaniam pro Rege nouo a Caesare & Principibus imperii desiderauerat, neque tamen impetrare potuerat, causantibus nempe ipsis vtriusque dissensum; Et Caesar quidem, quod hoc sine suffragio Principum facere non posset: Principes contra se prohibente Caesare, id iniuste concessuros esse, ostendebant. Alia igitur ratio itineris ineunda erat. Negabat proinde Monlucius, hanc rem satis dignam esse, quae coniunctionem inter Caesarem & imperium, & vtriusque regni Principes dirimeret: ita oportere de aliis iudicare, ne alterius offendamus virtutem. Nec vere deduci a suo proposito potuit, sed in viam se dedit, & ad Electoris peruenit terras. Ita necessitas excogitauit excusationem,

promo-

promouitque proficiscendi studium. Tamen hae actiones leuitatis & audaciae paene ipsum conuincunt. Vt primum enim Lipsiam ingressus cum aliis delegatis Gallicis esset, res Gallica videbatur inferior, & Augustus nunciari ipsis iussit; mirari se, (u) cur sine impetrata venia, Caesarisque accepto responso iter per Germaniam suscepissent: mandatque insuper suis, vti legatos quidem honeste accipiant, vrbe tamen exire non patiantur: quod a senatu oppidano nunciatum legatis est. Verum Monlucius exeundi & vias, & varias excusationes facile inuenit: & ita post triduum, nullo magno pere prohibente, Lipsiam reliquit.

§. XVIII.

Alia ex re satis percipitur amicitiae inter Electorem Saxoniae & Galliae Reges vinculum. Id autem erat in cura Augusti pro rebus Gallicis, vbi sibi certum legatum, qui in Gallia negotia conficeret, ad hoc imprimis opus deligebat. Is enim Languetus fuit, qui ex quiete sua ad legati in Galliam munus euocabatur, & aliquoties de salute Galliae tractans, in illo regno versabatur. Cum enim post mortem Henrici Regis coepisset ibi adfulgere maior spes libertatis in religione, quam antea, per ipsum Elector hortatus est aliquoties Reginam, matrem Regis, Regem Nauarrae & Conostabilem, vt cauerent, ne se opponendo voluntati diuinae, accerserent sibi mala, in quae postea se & regnum illud, alias florentissimum praecipitarunt.

C 2

Missus

(u) Thuanus lib. LVI. & Tobias Heidenreichs Leipziger Cronicke.

Missus deinceps est ob alias causas ad Regem Carolum, cum adulescere coepisset. Vt passim ex epistolis eius constat.

§. XIX.

Ad hanc porro classem, quoniam ad tempora Augusti spectant, res Io. Guilielmi, quas pro Rege Galliae confecit, referendae sunt. Huius enim omnino ratio habenda est in exponendo Saxoniae statu, & ita magis, quod nomen huius Principis tam illustre fuit, vt fortuna & belli peritia immortalem illum statuerit. Et hic quidem nemini obscurum est, quantum hic Princeps Galliae regno, inprimis laboranti, subsidium attulerit, quantumque in Galliae bellis effecerit. Ita etiam, vt Rex officiorum & meritorum huius exteri Principis memor, non dubitauerit, Ioan. Guilielmum magnis beneficiis ornare. Donauit enim illi, vel si mauis, mercedem magni laboris bellici dedit Ducatum Chatillionensem, literisque potestate publica consignatis, hanc donationem aeternam esse voluit. (x) Non autem hoc sane nouum, siquidem illustriora scimus. Namque Otto, Ruperti filius, gratia singulari Imperatoris Arnulphi curam, Regnique Gallici titulum consequutus est. (y)

§. XX.

Verum quid in Galliae regnum amicitiam? nonne, qui armis utitur, hostis est, qui de superato hoste laetatur, inimicus? At vero notum est, Augustum cum Mauritio fratre ad Caroli V. gloriam cum Gallis signa-

contu-

(x) Mulleri Annales. (y) Peccenst. l. c.

§ (11) §

contulisse, & apud D. Victorinum (z) reportasse, quod
esset ad lauream satis. Quaeri a Wittekindo II. posset,
quibus rebus permotus, oppugnauerit Godofredum,
Daniae Regem, quo ipso animo tam propinquum sibi,
qua denique mente Wilzas, Sorbas & Vandalos ad-
gressus fuerit? (a) & responsio erit: propter summum
erga Caesarem amorem & obsequium. Atque exinde
quasi conficitur, quod Augusti cum aliis amicitia inuito
Caesare esse non potuerit, nec stare cum Imperii Ger-
manici detrimento. Praeterea hanc rem longe aliter
adducimus, quam vt ad ea Augusti tempora, de quibus
in primis hic sermo est, referri possit.

§. XXI.

Sed quoniam haec productiorem & immoderatus
excurrentem facerent dissertationem; nostrum est, quo
plura habemus, quae Rex Nauarræ cum Augusto tractauit
negotia, interpretari, vt facilius tum huius Regis, tum
Electoris Saxoniae aequitas, tum vtriusque religionem
tuendi ardor expectationi nostrae satisfaciat. Cum
enim in omnibus causis grauioribus, quas Reges inter
se agunt, commoueri soleamus vehementius; tum
maxime in causa religionis, ita nos multa mouent, vt,
quantum res nostra familiaris admittit, ad eam rem co-
gitandam, tantum temporis libenter impendamus.
Quae cum ita sint, nobis tempore Augusti argumenta
non desunt, quae animum attendere possunt. Huius
autem causae difficilius est initium, quam exitum in-

C 3

veni-

(z) Eliae Reusneri Geneal. Wittek. Mencius l. c. (a) Pec-
censtein, l. c.

venire. Namque memoria tenet posteritas, qua Rex
 Nauarrae, Henricus, religionem Protestantium cura,
 atque virtute, quo consilio, quibus denique opibus &
 copiis contra abstrusas Pontificiorum insidias, aduersus
 se vndique instructas, feliciter defenderit. Captus
 modo non esset tunc, ubi corona splendorque regni
 Gallici religionem ex circulo turbare videbatur. Tam
 florens enim fortuna temporumque munera efficiebant
 primum, vt de religionis veritate neque negaret, neque
 aiceret; deinceps vero eam amitteret, penitusque iei-
 raret.

§. XXII.

Ante id tempus, anno nempe MDLXXXIII, cum
 languidum religionis protestantium corpus, secum ipso
 discors, intestino flagraret odio, ubi & membra
 opinionum dissensu ab inuicem discreparent, doctores
 que multa ieiune & exiliter, immo litigiose nimis dis-
 putarent, ac vniuersa corruere viderentur: Henricus,
 religionis tutor esse voluit. Itaque legationem in
 Angliam, Belgium, & ad Germaniae Principes impe-
 ravit, & continuo Iacobum Segurium Pardallianum, re-
 formatae religionis hominem delegauit, atque nego-
 tium vt optima ratione conficeret, iussit. Hi legati
 vestigia per multam Germaniae partem impresserunt.
 Omnium autem factorum prolixa esset enumeratio, &
 a nobis remota. Loquuti multa de religione sunt, dis-
 putarunt de Coena Seruatoris, nosque in hoc fidei ca-
 pite parum a reformatis differre, optime demonstra-
 runt, si potest exacta inter coelum & terram inueniri
 simi-

similitudo. (b) Nos sane cum ad praeteritorum tempo-
rum recordationem animum excitemus, & ad veteris
aeui spatia cogitatione decurramus, ad Carolum M. Im-
peratorem & Gallor. Regem adscendimus; qui cum Wit-
tekindo Magno in religione negotia habuit, huncque
a cultu gentili ad Seruatoris doctrinam ducere cona-
tus est. Multa in illo bello singularia cognoscimus; sed
nil est admirabilius, quam constantia Wittekindi, &
ante conuersionem ad fidem, & postea. In his igitur
cum Augusto componi potest, qui acceptam a maio-
ribus doctrinam LVTHERI constanter retinuit, neque
vlla re ab ea dimoueri potuit. In Caroli insuper ne-
gotio putat illustris Schurzfleischius, (c) praetextatam
ab Imperatore fuisse religionem, dominandi autem li-
bidinem veram fuisse causam. Pari modo Nauarrae
Rex religionem forsitan vrgebat, & dominandi cupiditas
consilia dabat. Sed quoniam Saxonis recentioribus
rebus lucem adferre volumus, vtut & haec in hac parte
obscurae non sint, addimus: venisse legatos, (quod ex
Henrici mandato primo loco facere debuissent, (d) ad
Augustum: vbi operosius paullo difficultatibusque im-
peditum se negotium suscepturos esse credebant: pra-
ecipue, quod Septemuir Calvinianis male cupere vide-
batur. In Augusti igitur regionem conspectumque
cum venissent, accepti magna gratia sunt, neque eo-
rum neglectum negotium. Et Elector, communicatis
ita cum reliquis Principibus sententiis, in colloquium
de hac

(b) Thuanus l. LXXVIII. (c) in dissert. de Wittekindo.
(d) Thuanus l. LXXVIII. Peiferi Ep. CXIX.

de hac re commune consentit, curamque plurimam promittit. Haec tamen legatio tantum abfuit a felici successu, ut potius multiplicatis in Gallia turbis, infectis rebus domum redierit.

§. XXIII.

Ad Augusti nominis gloriam, quam erat apud hosce Europae Reges consecutus, cumulum addidit ELISABETHAE, Angliae Reginae amicitia, eademque talis, quam vellem, quamque deberem pristino more adumbrare. Erat sane haec Regina in isto rerum omnium fastigio constituta, ut illius coniunctio amicitiae Regum amplitudinem illustrare videretur. Tanta enim mansuetudo, tam inusitata, inauditaque in foeminis prudentia, tam denique incredibilis sapientia, miraculo multis erat. Namque, ut multa alia transliamus, religionem tuendi studium inprimis adduci meretur: quippe quod eam fecit, ut comparari cum Augusto posset. Hic enim Lutheri doctrinam dignum opus, in quo omnes nervos regiminis industriaeque suae contenderet, existimabat.

§. XXIV.

In religionis opere longe antiquissima & detestabilis est consuetudo, quae doctores saepe vesano quodam impetu impellit, ut rerum novarum cupiditate inducti, secessionem ab aliis faciant, & multis persuadeant, ut in novas suas opiniones descendat: contententes, salutare esse, quum hac opinione a reliquis differrent, in aliis articulis sub communi religionis nomine latere. Idque tempore Augusti hoc facilius euenit,

uenit, quo religio nostra non ita pridem ab erroribus Pontificiorum emundata erat, & vniuersa adflucta premebatur: vna quidem ex parte ab hominibus, qui latenter Calvinianorum dogmata disseminabant: altera ex parte a viris, qui opinionum quarundam dissensione a vero canone discrepabant: tertia, qui boni quidem erant, neque tamen sibi a scriptis vehementioribus temperabant, & nimis acerbe aduersarios habebant. Qua de causa Augustus, pacis cupidissimus, dolore adficietur. Pro multitudine igitur hominum aduersariorum & grauitate rerum, auctoritate sua publica suppressendos hos, bonosque in sententia confirmandos esse, arbitrabatur. Constituit igitur iis, quae ad paciscendum pertinerent, prospicere, & theologorum piolum iustum numerum deligere, eosque religione adstringere, vt sine studio dissentionis & partium, veram rerum diuinarum sententiam dicerent & laborarent, vt res ad concordiam adducatur: quae deinceps concordia ante Principes, consiliarios, aliosque multos theologos anno MDLXXX pronunciata est.

§. XXV.

Ea res, vt est aduersariis publice communicata, multos aegre habuit, fecitque, vt illi hanc concordiam improbris sententiis confixerint. Impugnata in Germania concordiam aduersa apud externos iudicia sequi oportebat. Aperiebatur hac re Angliae Reginae via, quam premens, putabat, hoc ipso nouam credendi formulam, aequae illa Carolo V. exhibita plane diuersam, concinnatam esse. Idque cum aliter sibi persuadere non posset, per legatum Robertum Belum, tum ad

D

Augu-

Augustum, tum ad coniugem eius litteras mittit, vt ab Augusto ad veram huius foederis notitiam perueniret: simulque caueret, ne forte quid in regii nominis detrimentum & dedecus fieret. Augustus, qui gratia & auctoritate apud Elisabetham plurimum poterat, & bonitate causae nitebatur, quod controuersiae nonnisi hac ratione componi potuissent, & inprimis Angliae Reginam bene de hac re sentire vellet: ad litteras respondet, & longa epistola rationes, consilia, & omnia, ad totum negotium spectantia, idque cum primis, in quo pretio & honore regia apud se dignitas sit, & fuerit, transcribi per Peiferum mandat, vt ex Epist. XIV. & XV. patet.

§. XXVI.

In hisce igitur religionis turbis & infinitis quasi conflictibus, Augusto non tam cum subditis ciuibus, Schüzio, Craconio, Crello, Pierio, aliisque controuersiae graues videbantur, cum praesertim hi in manu sint Imperantis, & poenas aut praesenti morte, aut exilio vt dependeant, cogi possint: ipsa etiam prudentia & auctoritas furorem infringat. Ast res erat Electori cum Regibus. Omisissis enim illis, qui Papae auctoritatem sequuntur, hic Angliae Regina instabat, vrgebat, insectabatur: quae etiam post fata Augusti cum Saxonia rem habebat, ac praeter alia negotia inprimis religionis tractabat, & res ab Augusto inceptas continuabat: quod apparet ex hac epistola, quam propter aliud etiam argumentum a nostro non absimile, communicamus, & forsitan primum in lucem emittimus, quaeque, ab Elisabetha ad Fridericum Guilielmum scripta, ita se habet:

EPISTO.

EPISTOLA AD FRIDERICVM GVILIELMVM,
 Electorat. Saxoniae Administratorem,
 (Tit.)

Post Illustrissimi & nobis multis nominibus con-
 iunctissimi Principis, Christiani vltimi, Ducis Saxo-
 niae immaturum obitum; non potuimus non vt par-
 erat, pro doloris magnitudine, qua de talis ac tanti viri
 & amici tam nobis addicti amissione adfectae sumus,
 ad Clementiam Vestram ea scribere, quae & vetustissima
 inter regnum nostrum & Saxoniae Ducatum coniunctio
 & praesentium rerum perturbatus status summe requi-
 rebat. Hoc vero tempore, cum ad eius Christiani,
 Illustr. Ducis interitum; Ducis etiam Io. Casimiri mors,
 velut inexpectatus malorum cumulus accesserit, eiusque
 nepos Fridericus, Elector, Comes Palatinus Rheni, statu
 nondum propter nouitatem confirmato, multorum vi-
 cinorum Principum circumstrepentibus minis (vt au-
 dimus) deuexetur: pro ea, qua de republ. Christiana,
 & Euangelicis ecclesiis reformatam religionem profi-
 tentibus contra tyrannidem papalem cura tangimur;
 facere non potuimus, quin de nostro in iis rebus iu-
 dicio, cum ad Clementiam Vestram, tum ad alios Im-
 perii Principes, qui nobis idonei visi erant, accurate
 perscriberemus. Fama enim ad nos perfertur, id
 moliri aliquot circumuicinos Principes, vt quanquam
 Illustris Comes Fridericus annum iam decimum octa-
 uum attigerit, illo tamen inuito curator imponatur,
 tum etiam id agi, vt religio multos iam annos in illis
 locis multa cum tranquillitate vsurpata stabilitate sua

D 2

mute-

mutetur. Hac res, quantum malorum cūmulum non solum in Imperii Germanici statum; sed & rempublicam totam christianam inuecturae sint, vel caeci etiam videre possunt. Nam vt de posteriori primum scribamus, quis illud non videt, Romanum Pontificem, omnesque Pontificios id semper egisse & agere, vt Euangelii professores quoscunque, qui papale iugum ac tyrannidem ex aequo excusserint, inter sese eos mutuis simultatibus committant, arrepta ab eorum in nonnullis dissidio occasione, cui tum vafre ac subdole fomitem illi accendant; vt, nisi nos cautius in eorum vitandis insidiis geramus, nostraque culpa diuisos, facillime suppressuri sint, quos coniunctos laedere ne sperare possunt. His illorum partibus ac fallaciis vt mature occurratur, summe nobis omnibus, qui papale iugum excusimus, prouidendum est; quod ita demum fiet, si de R. Pontif. iniusta tyrannide consentiamus, & quaestiones nonnullas, vt ita dicamus, scholasticas, dormire sinamus, quae a seditiosis quibusd. pontificiorum stabello excitatae sunt, vt istarum opinionum dissidio distracti, illis ad extremum praedae simus. Praeclare igitur optimus Princeps Christianus, piae memoriae; Dux defunctus in prouinciis suis de Eucharistia quaestiones exagitare noluit, idemque in hac nostra Ecclesia Anglicana curauimus, diligenter obseruari, ne nostris inter nos dissensionibus communibus inimicis ludibrio simus. Hoc quidem exemplum Celsitud. Vestram prudenter sequi, valde expetimus, ne in varias partes distracti iucundum illis spectaculum nostris digladiationibus praebeamus. Cum igitur multis modis ad nos iam diu perlatum sit, vehementer

id a

id a nonnullis Principibus supra modum vrgeri, vt im-
 posito Illustrissimo Principi, Friderico Comiti Palatino
 curatore religionis & ecclesiarum status in istis locis
 quiete constitutus perturbetur: Euangelicis omnibus
 Principibus summa ope euitandum est, ne hanc rerum
 innouationem introduci patiantur, quae sine dubio
 maximum vtique incendium excitabit. De nobis qui-
 dem hoc verissime adfirmamus, eam inter nos & Pala-
 tinos Rheni Comites ab arctis vsque temporibus ami-
 citiae necessitudinem intercedere, vt huius Illustrissimi
 Principis, qui nunc eum Electoratus gradum obtinet,
 iniurias pati nolimus, sed eas, tanquam nobis ipsis il-
 latas interpretaturi simus. Ideoque Clementiam
 Vestram imprimis, tum alios etiam Principes Imperii
 hortamur, vt ad praesentem & dignitatis & religionis
 statum tuendum auxilio adesse velitis, ne his rebus ne-
 glectis tale vulnus ecclesiae christianae infligatur, quod
 facile deinceps curari non possit. Nam quod ad cu-
 ratorem Illustrissimo Principi dandum attinet, omnes
 norunt, curatores inuitis dari non solere; praesertim
 cum id aetatis sint, eaque ingenii maturitate, vt rebus
 suis praesse posse soleant, tum etiam exemplis plu-
 ribus rerum gestarum & constitutionibus Imperialibus
 praecclare sancitum est. Cuius etiam rei, vt permulta
 in Electorum familiis exempla produci possunt, &
 Ludouici, huius Palatini Comitis patris testamento di-
 fertis verbis est constitutum: nobis certe haec de cu-
 ratoria potestate quaestio moueri videtur, vt per spe-
 ciem imponendi curatoris, religionis forma recte con-
 stituta, a longo iam tempore stabilita, permutaretur, vel
 euertatur funditus.

D 3

His

His igitur technis & machinationibus Excellentiam Vestram obuiam ire, pro ea, qua pollet auctoritate vehementer oramus, ut huius Iuuenis, optimæ spei Principis, gubernandi consilia, (nulla facta mutatione) pacifica & tranquilla sint; ne res semel infeliciter commotæ maximorum motuum & malorum edant incitamenta. Quod cum Excell. Vestram tam pro mutua Ducatus Saxoniae & Palatinatus coniunctione & veteri principum necessitudine, quam pro religionis & eccles. reformatarum cura facturam libenter confidimus; tum illud etiam ab eadem summis viribus contendimus, ut quaestiones illas haud vtilis aut necessarias, quibus ecclesiarum reformatarum vnitas contra papatum discinditur, per Ducatum etiam Saxoniae consopire faciat, ut potius cum pontificiis, qui veri sunt hostes ecclesiae, communi consensu vnanimiter depugnemus. Qua in re pontificii serendis inter nos discordiis nimium sibi placeant, & suarum versutiarum laeto successu quoque triumphent: Excell. Vestram toto pectore oratam volumus, ut D. Crellii, defuncti Ducis Cancellarii, qui egregiam, & fidem ei, dum viveret, & operam nauauit, & nunc in custodia longo tempore detinetur, rationem habeat, ut nostris precibus pristinae libertati restituatur, ita, ut nulla occasio per eum in posterum detur, perturbandi status ecclesiae in eo Ducatu. Quod etiam non minori studio pro Doctore Pierio, Sacrae Theologiae in Wittenbergensi Academia Professore, efflagitamus. Quibus in rebus, si, quod sperauimus, Excellentia Vestra nobis gratificari voluerit, intelligent pontificii hoc exemplo, non tam

tam acriter, quam illi cupiunt, propter qualemcun-
 que opinionum diuersitatem nos odia inter nos exer-
 cere, sed ea facile, vt inter fratres, deponere posse,
 vt communi consensu iniustae earum tyrannidi obui-
 am eamus. Hoc, vt publicae reformatarum ecclesi-
 arum utilitati cessurum est, ita nobis erit summe gra-
 tum. Ita Clementiam Vestram recte valere ex animo
 optamus. Datae e regia nostra Grinuici, die men-
 sis Iulii xxvii. Anno Domini clo lxxcii. Regni vero
 nostri xxxiiii. Vestra bona Consanguinea Elisabetha.

§. XXVII.

Angliae Regina litteras mittebat ad Annam, Au-
 gusti coniugem, quia sciebat, illam multa apud mari-
 tum ad persuasionem posse. Probatum, laudabileque
 est inter reginas foeminas litterarum commercium:
 sed putemus, has litteras casu, vel amicitia impulsante
 missas esse? Sane ex his, quae sequuntur, aliud et-
 iam adparet. Annam enim consiliis priuatis non ra-
 ro interesse, & multas subditorum ciuium res, vt eo-
 rum inopia leuaretur, ad Augustum prudenter deferre,
 Regina audiuerat. (e) Hoc etiam Calvinianorum par-
 tibus addicti aduertentes, homines versutos ad Ele-
 ctricem subornabant, qui se ingererent, suamque do-
 ctrinam sensim & sine sensu in aula propagarent.
 Quae, si ita se habeant, iccirco ab Elisabetha ad An-
 nam missas fuisse literas, videmus, vt haec maritum
 ad Reginae partes & utilitates traheret: Verum re-
 sponsio-

(e) Wilke Nepos.

sponsio Ep. XVI. contenta in mariti litteris adeo funda-
tur, vt in omnibus cum illis concinere, neque etiam
verbis admodum discrepare videatur.

§. XXIX.

Quæ sunt autem munera porro, quæ Reginam
Angliae & Saxonem copularunt? negotiationis,
Quanto enim grauiores & illustriores erant res reli-
gionis, tanto periculosior hic de priuilegiis ciuitatum
Hanseaticarum in commerciis videtur ratio; quæ
fortunam ciuitatum Hansæ ita occidit, perinde ac si in-
ternecino bello certassent, idque Reginae odio. In-
uiti tamen facimus, vt hoc verbum de summa inter
mortales Regina vsurpemus. Sed sunt hæc ex histo-
riis probanda. Londini nobile erat Hansæ Teutoni-
cæ emporium, cui ab Henrico Rege priuatae leges
irrogabantur, & a quatuordecim Regibus auctoritate
longa roborabantur, vt ex diplomatae MCCLXVIII.
dato ad Hamburgenses imprimis spectante, & a Lam-
becio postea edito, clarum est. (f) At vero tempore
Eduardi VI. afflictæ earum fortuna est, regnante
Maria, restituta quodammodo; Elisabethæ vero die-
bus paene euerfa. Regina enim putabat, hanc socie-
tatem in Anglia non sine intertrimento merca-
torum Londinensium florere, sed his damnum
fieri; imprimis cum socii vi priuilegiorum leuiora
omnino stipendia pensitarent, qua re de sanguine
Angliae quasi detraheretur: propterea ista priuilegia
rescin-

(f) Lamb, rerum, Hamb.

rescindere, reuocare leges conabatur. Neque enim ab hoc instituto intercessione Imperatoris, neque vllis rationibus dimoueri potuit. Quibus rebus Caesar, Rudolphus II. reliquique Imperii Principes consilium iniere aliud, & vim vi repellendam, ac mercatores Anglicanos ex nostris emporiis eiciendos esse statuerunt. Quae res tamen postea ansam dedit, vt varia scripta aculeato quidem stylo vtrinque missa fuerint. Euoluantur hac de re *Cambdeni Annal. Ang. Chytraeus, Hagemeyerus de foedere ciuitatum Hanseatic. & Kircbmeyer. de inauspicato civ. Hanseat. egressu c. III.*

§. XXIX.

Quorsum autem haec, & vnde copulatio rerum cum Saxonia & Angliae regno? vt intelligamus sequentia. Namque praeterea, quod Imperator deinceps negotium hoc ad Electores derulerit, & consequenter Saxoniae Elector sententiam suam conferre debuerit, videmus ex Epistola nostra XVIII, quod iam antea in eodem negotio Elisabetha litteras ad Augustum misisset: quibus queritur, interdictum ab Augusto promulgatum esse, quo mercatoribus Londinensibus vsus commerciorum in Germania denegatus fuerit. Verum Augustus hoc praecise negat, quamuis dissimulare non possit, ad se delatum fuisse, mercatores Anglicanos suis negotiationibus & pretio, quo fere in immensum merces onerarentur, efficere, vt Germaniae haut leue damnum iniungatur.

§. XXX.

Caeteroquin magnam inter Angliae Reginam & Saxoniae Electorem intercessisse amicitiam, ex variis
E monu-

monumentis, inprimis ea beneuolentia clarum est, quae Regina merces ad Electorem spectantes sine vectigalibus euchi voluerit, & rogata concesserit.

§. XXXI.

Expositis itaque officiis quibusdam, quae fuerunt inter Reginam Angliae & Augustum: deinde de coniunctione & commerciis Regni POLONIAE dicendum est. Quorum ratio est duplex: namque Saxoniae Elector aut beneficia regno Poloniae tribuit, aut ab ipso pro aliis accepit. Illustre est hoc posterius officium, & utile, praesertim quod illud de magna Saxonicae & Brandenburgicae potentissimae domus amicitia loquitur.

§. XXXII.

Ducatus Borussiacus habebat tunc Principem, & corpore & animo male adfectum, qui grauiora Ducatus negotia adeo non sustinuit, vt potius confusa, perturbata & permista viderentur plurima. Curator igitur his rebus praeficiendus erat, isque talis, qui maiorum profapia & generis nobilitate, ac denique prudentia eas reficere posset. (g) Deligitur hunc in finem Georgius Fridericus, Marchio Brandenburg. Hoc facto, controuersiae statim de feudo existunt, aliquae articuli a Rege Poloniae adduntur, qui Marchioni probari vix poterant. Proinde Georgius Fridericus neque hanc rem prorsus negligendam, neque etiam ferro & vi
agen

(g) videatur inter multos alios Christoph. Hartknochs alt und neu Preussen, part. II.

agendam esse censebat contra eum, qui beneficium tribuerat, magnaue sua potentia timendus erat: hinc optimum factu arbitrabatur, si interuentu Principum, eorumque talium, qui auctoritate apud Stephanum, plurimum possent, rem conficeret. Atque hunc imprimis esse Augustum, ipsi notum erat. Isto probato consilio, nactus nempe idoneum defensorem, Georg. Fridericus legatis Augusti stipatus, in Poloniam contendit, aue Rege, Saxone quidem adiuuante, nihil non consequitur. Quem deinceps fauorem a Rege Poloniae Marchioni exhibitum, Augustus multis modis augere studet, prout ex Epist. Peiferi XXII. . . . XXVII. apparet.

§. XXXIII.

Quae sunt autem vicissitudines rerum, & inclinationes tranquillorum temporum, has Stephanus cum primis cum Mosco sensit: quae tamen bella eo minus attingimus, quo longius a Saxoniae negotiis curaue Electoris abfuerunt. Id autem, quod notamus, est illud momentum, quod Thuanus l. LXXII. obseruat. Regem Stephanum bellum antea susceptum anno MDLXXX. persequi voluisse, & in re pecuniaria procuranda, & militibus conscribendis, toto pectore incubuisse. Ad Augustum vero ante alios Principes, vt potentissimum, beneque nummatum, legatos suos dirigit, expositaque victoria praecedentis anni, praesidia poscit; ab Augusto impetrat, dum tantum pecuniae, quantum per temporis breuitatem exigi poterat, Regi mutua dat, interpositis nimirum literis obligatoriis, quae continentur in Epistolis nostris n. XXXI.

E 2

& seq.

& seqq. Neque etiam consilio, aliisque ad bellum continuandum subsidiis Regi deest Augustus, sed optimos milites, qui per multos annos omnes militiae artes edocti fuerant, commendat, & victorias gratulatur.

§. XXXIV.

Venimus nunc ad nobilissimum cum DANIAE regno commercium, quoniam id ad institutum nostrum egregie facit. Et copulatio quidem antea inter Daniae Regem & Saxoniam imprimis domum erat facta, secundum quam res religionis, Regis Ferdinandi electio, aliaque (h) Imperio Germanico utilia custodienda erant. Quod, cum Augusti Electoris antecesserit tempora, mittimus & putamus, id animum Augusti praeparasse quasi, & ad aliud cum regno Daniae vinculum inuitasse. Wittekindus nempe ducebat uxorem Geuam, natam Daniae Reginam, Godofredi filiam, ut hac coniunctione labascentem, & prope cadentem Saxonum potentiam fulciret. (i) Et Saxonia illo tempore cum Dania iterum per matrimonium copulabatur, cum Augustus Annam, Christiani III. filiam, duceret: cuius coniugii Deus ipse auctor fuit. Productior etiam in felicitate matrimonii huius describenda foret oratio nostra, nisi id plurimis notum esset. Quapropter hoc tantum amicitiae munus adiciamus, cum Fridericus II. Daniae Rex, (k) vna cum fratre Duce Magno & matre, Augustum amicitiae causa visitans, prope
Lipsiam

(h) Hortled. Ursachen des teutschen Krieges, lib. VIII. c. II.

(i) Peccenstein l. c. Ioan. Henr. Bœcler de Wittek. M.

(k) Heidenreichs Leipz. Chronicke, p. 152.

Lipsiam magnifice ab Electore exciperetur, ac bene deinceps haberetur.

§. XXXV.

Quod erat officium dati promissi, descriptis paene omnibus Europae Regibus, nunc Sebastianum, LVSI-TANIAE Regem, non habito quidem Regum ordine, in proscenium adducimus. Cuius mentionem iniiciendi nobis causa est & incitamentum, Regis in exteros homines animus, & Iesuitarum natura, sine qua nec dici hic quicquam potest, nec demonstrari. Isti enim homines neglecto ut plurimum vero Dei cultu, cum sint tacitis flagitiis ac sceleribus inquinati, religiosi videntur, si sanctis sermonibus, si habitu ad speciem sanctitatis composito incedant. Nihil magis profitentur, quam Papae auctoritatem, bonaque & mala cum huius consensu & conuenientia metiuntur; totosque vitae actus disponunt. Et quoniam hanc auctoritatem apud Principes potissimum valere, Pontificis Romani interest, ad intima aulae penetrare laborant, manumque rebus gerendis publice admouent, tanquam partem regiminis laturi. Iidem maximum bonum iudicant diuitias, quas si ciuilibus artibus assequi non possunt, sanctioribus assequuntur, & usurpatione diuini nominis extorquent. Sed nec diffundamus nos multis: vnum huius rei testimonium porrigamus. Sebastianus enim pro nobis consistit. Namque ut refert saepius adlegatus Thuanus lib. LXV. Iesuitae in aula Lusitanica partem sibi in republica arrogare voluerunt: inprimis cum ex eorum nutu res tunc in aula

penderet. Verum Aluarus Castrensis variis argumentis motus, Regi demonstravit, Loiolitarum rerum ciuiliū imperitia factum esse maximum damnum. Namque conditis sumptuariis legibus commercium valde labefactatum, & vectigalia Regis multum immi-
nuta esse, dignis experimentis, vtut non optima mente docebat.

§. XXXVI.

Quocirca Augusto locus ad Sebastianum scribendi & conquirendi datus est. In suis enim litteris demonstrat, Iesuitas scrupulosa seueritate naues peruestigare, & in negotiatorum conscientias inusitato prorsus modo inquirere, liberumque omnibus aërem non nisi suae religionis hominibus quasi concedere. Id autem Augusti quidam ciuis, Cramerus, in Indiam iter parans expertus fuerat, Electorique perscripserat. De his enim testis abunde sufficiens est epistola Peiferi LXXXVIII.

§. XXXVII.

Poteramus iis, quae diximus, esse contenti: sed perlustrandi sunt ii, qui & nominis excellentia, & vsu cum Electore ad reges proxime accesserunt. Sic nominandus Sabaudiae Dux est, sic de Florentiae Duce dicendum. Quid igitur summus Pontifex, nomine Pius V, Cosmo I, Florentiae Duci, fecerit, & quemadmodum supra omnes eum Principes, inque regiam dignitatem collocauerit, non tantum ex plurimis rerum Italicarum scriptoribus notum est, sed passim etiam sermone quotidiano vsurpatur. Quaecunque enim tunc Papa adgressus fuerat, non inania erant, sed habebant

bebant figuram & significantiam magnam, quorum vis Maximiliani maiestatem Caesaream obtenebrare, & Principes imperii aegre habere videbatur. Italiam enim non habere regem, nisi Caesarem, tunc dicebatur; & si haberet, haud sane a Pontifice Romano.

§. XXXVIII.

Hoc igitur facto Sabaudiae Dux putabat, se in deteriorum locum reiici, si ista Florentino eminentia concederetur. Namque summus ille rerum diuinarum sic dictus antistes Duci Sabaudiae praeter alia beneficia, id definiuerat, ut hic summo inter alios Italiae Principes loco stare deberet, ne excepto quidem Florentino. (1) Non videbat autem Sabaudus, quid corona regia in capite Hetruriae Ducis sibi vellet, qua sine dubio suae domus dignitas obfuscaretur. Rem igitur, ut non sine argumentis putamus, Caesari Maximiliano inquirendam proposuit, ut hanc Pontificis audaciam reprimeret, nouamque in regem creationem antiquaret, & Imperii Romani Germanici auctoritatem vindicaret ab hominibus, qui iniuste aliquid contra eam tentarent. Quid quod hanc de nouo titulo causam Augusto communicauit, eiusque apud Caesarem regni proceres, auxilium contra vim suae dignitati illatam implorauit. Proinde Augustus multas litteras promissis replet, legatos mittit, & quoad potest, pro causa Sabaudica stat. Aliquando etiam legato, in aula huius Principis negotia tractanti varia imponit, ut, si forte noui tituli Ducis Florentiae mentio fiat, cautus sit, remque

---

(1) I. A. Crusii tract. de praeceminentia.

remque ad Imperatorem & collegium Septemvirale remittendam esse, respondeat: sine his enim interpretibus frustra disputari. vid. Epist. LXXII. in fine. Clarissimam autem lucem in hoc praecedentiae capite ministrare possunt Epistolae LXII. LXIV. LXV. LXVI. in primis autem LXVII, ubi Elector omnem controuersiae neruum tangens, his utitur verbis: *Cum autem Romanus Pontifex, qui Illustr. Mediceorum Ducum familiam maioribus titulis primus auxit, ipse litteris suis ad Seren. Sabaudiae Ducem scriptis liquido profiteatur, se non voluisse, immo nec cogitasse quidem vnquam, Seren. Sabaudiae Duci eiusque successoribus hac noua dignitatis concessione, qua Mediceam domum ornauit, quicquam prauidicari* - - - *Et hoc amplius Ser. Hetruriae Dux in epistola, qua Ser. Sab. Ducis gratulatione respondit, manifeste contestatus sit, mutuam utriusque Principis amicitiam, atque pacem, amorem & fidem non pati se antecedere Seren. Sabaudiae Ducem, neque tale quicquam se vnquam in animum induxisse &c.* Quae verba hic exhibere placuit, quia de ista controuersia aperte loquuntur. Haberemus adhuc alia, quibus Electorem amici munera expleuisse, demonstrare possemus. Ait finem laboris ponimus hisce terminis & verbis Peccensteinii l. c. *Augusto regnante Saxoniae aureum fuisse tempus.*

(1) I. A. C. in tract. de praesentibus.

10

nc

Fragment of text from the adjacent page, including words like "re", "ta", "ic", "us", "A", "li", "p", "co", "h", "fo".

ULB Halle 3
004 788 982

Handwritten mark or signature in pencil or light ink.

25, II.

GV
D

ST

GV

11

T 27

Vc
2984

Inches 1 2 3 4 5 6 7 8

Centimetres 1 2 3 4 5 6 7 8

KODAK Color Control Patches © The Tiffen Company, 2000

Kodak
LICENSED PRODUCT

Blue	Cyan	Green	Yellow	Red	Magenta	White	3/Color	Black
------	------	-------	--------	-----	---------	-------	---------	-------

...TISSIMO,
...RINCIPE,
ENRICO
...VIAE, MONTIVM,
...VE, RELIQUA

IAE TEM-
GVSTI

Decemb.
...ABIT
...
F. GOTTERI

...VS GEBHARDVS
...CKVS

...ANO.

